

- SAMMALLAHTI, PEKKA — MOROTTAJA, MATTI 1983: Säämi-suoma-säämi škovlasänikirje. Inarinsaame-suomi-inarinsaame koulusanakirja. Ráidu, Ruovttueatnan gielaideid dutkanguovddáža sámegiel doaimmahusat 1. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Helsinki. 214 s.
- 1993: Säämi-suoma sänikirje. Inarinsaamelais-suomalainen sanakirja. Girjegiisá Oy, Ohcejohka. 165 s.
- SAMMALLAHTI, PEKKA — MOSNIKOFF, JOUNI 1991: Suomi-koltansaame sanakirja. Lää'dd-sää'm sää'nnke'rjj. Girjegiisá Oy, Ohcejohka. 202 s.
- SVONNI, MIKAEL 1990: Sátnegirji / Sámi-ruota-sámi — Samisk-svensk/svensk-samisk ordbok. Sámi Girjijt, Jokkmokk. 266 s.
- UTSI, EGIL 1984: Dearvvasvuoda- ja sossialsuorggi sánit ja dadjanvuogit. Jár'galæd'dji Å.s. [Vanasgieddi]. 221 s.
- 1986: Anatomii. Jár'galæd'dji Å.s. [Vanasgieddi]. 120 s.
- UTSI GAUP, ELISABETH — NERGÅRD, ARNE — NYSTAD, ARNE — VALKEAPÄÄ, NILS HENRIK 1990: Matematihkkasánnit dárogielas sámegillii / sámegielas dárogillii. Sámi Oahpahusráddi [Guovdageaidnu]. 77 s.
- VEST, JOVNA-ÁNDE — LUUKKANEN, MARSJA 1992: Matkalle mukaan suomi-saame-suomi sanakirja. Gummerus, Jyväskylä. 160 s.

Miksi paikannimet muuttuvat?

VIBEKE DALBERG *Stednavneændringer og funktionalitet. Analogisk stednavneomdannelsen, epexegetisk stednavnedannelsen og stednavneskifte belyst ved danske toponymer*. With an English summary. Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning nr. 33. København 1991. 273 s. ISBN 87-7421-704-6.

Vibeke Dalbergin kirja käsittelee nimistöntutkimuksen alalla keskeistä ja tärkeää kysymystä: paikannimien käyttöä. Tanskan johtavan nimistöntutkijan kaksi vuotta sitten ilmestynyt väitöskirja on siis sosio-onomastinen. Se pyrkii selvittämään niitä mekanismeja ja motiiveja, jotka säätelevät pai-

kannimien käyttöä. Tutkimuskohteena ovat paikannimissä tapahtuvat muutokset ja paikannimien ja eri nimivarianttien käyttökelpoisuus kielenkäyttötilanteissa. Suomessa samoin kuin muualla maailmassa nimien käyttöä pohtiva tutkimus on ainakin tähän asti jäänyt paljolti muun nimistöntutkimuksen varjoon. Tällä hetkellä se kuitenkin ilahduttavasti näyttää saavuttavan enemmän suosiota nimistöntutkijoiden parissa.

Lähtökohdakseen Vibeke Dalberg on ottanut paikannimien funktionaalisuuden eli käyttökelpoisuuden. Kommunikaatiotilanteissa paikannimien on toimittava mahdollisimman hyvin. Tätä paikannimien toimintakykyä Dalberg analysoi tarkastelemalla erilaisia paikannimimuutoksia ja niiden syitä. Dalbergin mukaan paikannimet muuttuvat, jotta ne voisivat entistä paremmin toimia paikanniminä.

Dahlberg tarkastelee kirjassaan kolmenlaisia muutoksia: paikannimien analogista muuttumista, epeksegeesiä ja paikannimien vaihtumista.

Analoginen muuttuminen

Paikannimistöän analogisiin muutoksiin Dalberg sisällyttää ennen kaikkea kansanetymologiset muutokset. On huomattava, että termillä kansanetymologia on erilainen merkitys hänen tutkimuksessaan kuin suomalaisessa nimistöntutkimuksessa. Suomesahan kansanetymologialla on tarkoitettu »kansanomaista nimitulkintaa» (NTTN). Tanskassa kansanetymologialla ja paikannimien kansanetymologisella muuttumisella on tarkoitettu säännötöntä analogista muuttumista. Kansanetymologiaan on siis laskettu kuuluviksi ne tapaukset, joissa kielenpuhujat ovat muuttaneet joko kokonaan tai osittain läpinäkymättömiä nimiä ymmärrettäväksi, läpinäkyviksi. Dalbergin mukaan kansanetymologisessa muuttumisessa ei kuitenkaan ole kyse pelkästään tästä. Muuttuvat nimet eivät aina ole läpinäkymättömiä eivätkä muutetut läpinäkyviä. Myös läpinäkyvä nimi voi muuttua, esim. sellainen, jossa on kielenkäyttäjälle tuttu perusosa.

Kirjallisuutta

Toisaalta nimet eivät aina muutu läpinäkyviksi, tuttuja elementtejä sisältäviksi. Nimien muuttumiseen vaikuttaakin kielenkäytön jäyhtymisen tuntemien muiden nimien antama malli. Kansanetymologisessa muuttumisessa on siis kyse siitä, että nimiä muutetaan vain ylipäänsä kielenkäyttötilanteisiin ja kielenkäyttäjän muuhun nimistöön nähden sopivammiksi.

Dalbergin tekemät huomiot paikannimien säännöttömän muuttumisen syistä ovat epäilemättä oikeita. Toimiakseen yksilöivänä ilmauksena paikannimen ei tarvitse olla läpinäkyvä. Sen tähden ei ole syytä olettaa, että paikannimet aina ja kaikkialla pyrkivät muuttumaan leksikaalisesti läpinäkyviksi, pelkästään tuttuja appellatiiveja ja propeja sisältäviksi. Sen sijaan nimen kykyyn toimia kommunikaatiotilanteissa vaikuttaa sen tunnistettavuus proprina. Paikannimet pyrkivät muuttumaan sellaisiksi, että ne näyttävät enemmän paikannimiltä kuin aiemmin. Kun käsityksemme paikannimistön ominaislaadusta vaikuttaa tuntemamme nimistö, muuttuvat nimet tietenkin muiden nimien mallin mukaan. Suomenkielisessä nimistössäkään säännötöntä analogista muuttumista luonnollisesti tapahtuu. Tunnettu esimerkki on *Pieksämä*, joka muiden nimien vaikutuksesta on muuttunut kaksiosaiseksi *Pieksämäeksi*. Kaksiosaisena nimi vaikuttaa enemmän paikannimeltä kuin yksiosaisena.

Kun Dalbergin tekemät huomiot ovat oikeita ja järkeviä, teoksen lukemista tällä kohdin hankaloittaa termien *kansanetymologia* ja *analogia* vieras käyttö. Dalberg itse huomauttaa, että *kansanetymologia*-termi on harhaanjohtava eikä riitä kuvaamaan koko sitä ilmiötä, jossa paikannimet säännöttömästi muuttuvat toisten paikannimien vaikutuksesta. Kuitenkin hän käyttää tätä termiä itse eikä ehdota sen korvaamista toisella. Analogia ja paikannimien analoginen muuttuminen on puolestaan mielestäni käsitetty liian suppeasti. Suomessahan analogialla tarkoitetaan nimenmuodostusta, jonka mallina on jollain tavoin ollut muu nimistö (NTTN). Dalbergin mukaan analogista nimenmuodostusta edustaa lähinnä vain

nimien kansanetymologinen muuttuminen. Tosin hän huomauttaa, että analogia vaikuttaa myös uusien nimien muodostukseen, ei pelkästään olemassaolevien nimien muuttumiseen.

Epeksegeesi

Toisena muutostyyppinä Dalberg tarkastelee epeksegeesiä. Epeksegeesi määritellään ilmiöksi, jossa tavallisesti yksiosaiseen nimeen liitetään paikan lajin ilmaiseva appellatiivi. Epeksegeettinen nimi on esimerkiksi saarenimi *Langø*, jonka alkuperäinen asu on yksiosainen *Lang*. Dalberg esittää kirjassaan laajan esimerkkiaineiston sellaisista nimistä, jotka hänen mielestään ovat muuttuneet epeksegeettisesti. Aineisto on melko kattava ja monipuolinen. Valitettavan usein Dalberg kuitenkin näyttää ajattelevan, että vanhoihin kirjallisiin lähteisiin ja kirjurin merkintöihin voi suhtautua luottavaisesti. Kun jossakin vanhassa asiakirjassa on merkittynä nimen yksi muoto, Dalberg luottaa siihen, että se myös on ainoa nimestä käytetty muoto. Hän ei näytä ottaneen huomioon sitä (todennäköistä) mahdollisuutta, että nimestä on voinut olla käytössä esim. kaksi asua, joista vain toinen on päässyt asiakirjaan. Lisäksi vanhoja lähteitä käytettäessä olisi muistettava, että nimiin on monesti voitu liittää selventävä perusosa, vaikka todellisuudessa tällaista ei ole käytetty. Tällaisesta tapauksesta käy esimerkiksi kaakkoishämäläisen Asikkalan saarenimi, josta 1700–1800-lukujen lähteissä esiintyy asu *Janicka Sari*. Perusosa *saari* on todennäköisesti kirjurin lisäämä ja kansanomaisesti on puhuttu *Jaanikasta*. (Tätä tulkintaa tukee se, että nimen määriteosa on vanhoissa lähteissä nominatiivissa.) Epeksegeesistä ei mainitun kaltaisissa tapauksissa tietenkään ole kyse.

Yleisesti Vibeke Dalberg näyttää pitävän kirjallisia lähteitä ja asiakirjoja luotettavimpina epeksegeesin osoittajina. Sivulla 60 hän sivumennen toteaa, että eräästä nimestä on suullisessa traditiossa elänyt ei-epeksegeettinen muoto. Koska kirjallisissa lähteis-

sä on kuitenkin epeksegeettinen muoto, nimessä on hänen mielestään tapahtunut epeksegeesi. Tämä on nurinkurista, pitäisihän lähtökohdaksi ottaa nimenomaan suullisen perinteen muoto. Nimet ovat ennen kaikkea puhuttua kieltä. Kirjallisissa lähteissä vain esitetään ne nimet, joita puheessa paikoista käytetään.

Dalberg on selviteltyt varsin ansiokkaasti niitä syitä, jotka johtavat epeksegeesiin. Hän toteaa, että yleensä nimistöntutkimuksessa epeksegeesin on katsottu johtuvan siitä, että nimestä puuttuu perusosa, joka osoittaisi paikan lajin. Nimellä ei joko koskaan ole ollutkaan perusosaa tai sitten perusosa on muuttunut tunnistamattomaksi. (Näin on käynyt eteläsavolaisessa ojan nimessä *Raitinpuru*, joka on muuttunut epeksegeettisesti *Raitinpurunojaksi*, koska appellatiivia *puru* ei enää ole tajuttu 'ojaa' merkitseväksi.) Perustellusti Dalberg huomauttaa, että kielenkäyttäjän näkökulmasta on kuitenkin yhdentekevää, onko nimessä lainkaan perusosaa vai onko siinä tunnistamaton perusosa. Molemmat ovat kielenkäyttäjän silmin nimiä, joista puuttuu paikan lajin osoittava appellatiivi.

Epeksegeesiä ei Dalbergin mukaan ole järkevää perustella sillä, että nimestä on puuttunut paikan lajia ilmaiseva perusosa. Onhan yleisesti tunnustettu, että paikannimi voi mainiosti toimia proprina, vaikka siinä ei olisi tunnistettavia aineksia eikä siis perusosaakaan. Epeksegeesin syitä pitäisikin etsiä niistä kommunikaatiotilanteista, joissa epeksegeettisiä nimiä käytetään. Kun jostakin syystä on tarpeen tuoda ilmi myös se, minkälajisesta paikasta on kyse, käytetään epeksegeettistä nimimuotoa. Dalberg ei juuri kuvaile, minkälaisia nämä tilanteet voisivat olla. Suomenkielisen nimistön osalta (tämä pätee varmasti myös muunkieliseen nimistöön) tiedetään, että epeksegeettisiä muotoja käytetään etenkin silloin, kun puhutaan paikoista vieraalle, ei-kyläläiselle, ja halutaan varmistaa, että hän ymmärtää, minkälajisista paikoista on kyse. Nimestys-tilanteet ovat useimmiten juuri tällaisia, ja siksi onkin hyvä pitää mielessä, että nimikokoelmamme sisältävät varmasti paljon

sellaisia epeksegeettisiä nimimuotoja, joita ei kansanomaisessa puheessa liiemmin ole käytetty.

Epeksegeesiluvun lopussa Dalberg ottaa kantaa siihen väitteeseen, jonka mukaan tanskalaisten luontonomien kaksiosaisuus johtuisi valtaosin epeksegeesistä. Yksiosaiset luontonomimet ovat Tanskassa harvinaisia verrattuna muiden germaanisten kielten nimistöihin. Tanskalaiset luontonomimet ovat kaksiosaisia, ja niiden perusosat vastaavat tarkoitteen lajia. Syytä tähän on usein etsitty epeksegeesistä. Dalberg onnistuu kuitenkin kumoamaan tämän väitteen. Monien luontonomien kaksiosaisuus johtuu nimitäin siitä, että niiden määritteenä on semanttisesti sekundaari asumuksennimi eikä luontonomi. Esimerkiksi järvennimen *Gurre Sø* määritteenä oleva *Gurre* on talonnimi, jonka alkuperäinen tarkoite on ollut järvi. Luonnonpaikan vieressä sijaitseva asumus on varsin yleisesti saanut luonnonpaikan nimen. Kyse on siis metonyymisistä siirrynnäisistä. Kun luonnonpaikalle on sitten annettu uusi kaksiosainen nimi sen mukaan, että se sijaitsee tietynnimisen asumuksen läheisyydessä, ei kyse tietenkään ole epeksegeettisestä nimestä. Valaisen tätä suomenkielisellä esimerkillä. Kaakkoishämäläisessä Asikkalassa *Rautavuori*-nimiselle vuorelle rakennetun talon nimeksi on annettu *Rautavuori*, joka on siis metonyyminen siirrynnäinen. Vuoren nimenä *Rautavuori* on jäänyt pois käytöstä. Kun maankohoumasta on sitten alettu käyttää kaksiosaista nimeä *Rautavuorenmäki* sen mukaan, että siellä sijaitsee *Rautavuori*-niminen talo, ei kyse ole epeksegeesistä vaan nimenvaihdosta. Saman maankohouman nimet *Rautavuori* ja *Rautavuorenmäki* ovat eri nimiä, koska niiden nimeämisperuste ei ole sama. Jos *Rautavuorenmäki* olisi epeksegeettinen, sen parafraasi olisi 'mäki, jonka nimi on Rautavuori' ja syntaktis-semanttisesti se olisi kaksiosainen nimi, jonka perusosa on lajia ilmaiseva ja määriteosa nimittävä. Asumuksen mukaan annetun *Rautavuorenmäen* parafraasi taas on 'mäki, jolla sijaitsee Rautavuoren talo', ja syntaktis-semanttisesti se on niin ikään kaksiosainen nimi, jonka pe-

Kirjallisuutta

rusosa on lajia ilmaiseva mutta määriteosa erityispiirrettä osoittava.

Nimien vaihtuminen

Vibeke Dalberg pitää nimen vaihtumista yhtenä nimenmuutosten alaryhmänä. Itse tahtoisin pitää nuo käsitteet erillään, sillä niissä on kyse aivan eri asioista. Kun nimi muuttuu, se pysyy koko ajan samana nimenä, mutta jos nimi vaihtuu toiseksi, kyse on kahdesta eri nimestä. Dalberg käyttää näitä käsitteitä eri tavoin kuin minä ja pitää vaihtuneina sellaisia nimiä, joita itse pitäisin muuttuneina. Dalberg esittelee myös *osit-taisen nimenvaihdon* käsitteen. Yleisimmin sillä tarkoitetaan sitä, että nimen määrite-tai perusosa korvataan toisella määrite- tai perusosalla. Toisenlainen on tanskalaisen nimistöntutkijan John Kousgård Sørensenin määritelmä: osittaisella nimenvaihdolla tarkoitetaan sitä, että aiempi nimi sisältyy osana myöhempään nimeen (samalla tavoin kuin epeksegeettisissä nimissä, jotka Kousgård Sørensen laskeekin tähän tapausryhmään kuuluviksi). Dalberg käsittelee näitä määritelmiä ja joutuu toteamaan ne molemmat puutteellisiksi. Parasta olisikin hylätä koko käsite. Mielestäni nimi vaihtuu toiseksi ainoastaan silloin, kun korvautuva ja korvaava nimi ovat tyystin erilähtöisiä. Osittaisesta nimenvaihdosta on turha puhua, koska se vain sekoittaa käsitteitä. Jos kyse on samasta nimestä, on kyseessä nimen muuttuminen. Nimen määrite- tai perusosa voi toki vaihtua, mutta tällöin ei kyseessä ole nimen vaihtuminen vaan sen muuttuminen. Jos puhutaan nimenvaihdosta, vaikkapa vain osittaisestakin, joudutaan ajattelemaan, että nimi vaihtuu. Jotta nimi voisi vaihtua, tulee nimien olla eri nimiä. Näin ei kuitenkaan ole laita niissä tapauksissa, joissa osittaisen nimenvaihdon katsotaan tapahtuneen.

Nimen vaihtumista käsittelevän kappaleen aluksi Dalberg tarttuu keskeisiin kysymyksiin. Mitä tarkoitetaan käsitteillä *paikannimi* ja *tarkoite*? Hänen lähtökohtanaan on väite, jossa paikannimen vaihtuminen määritellään kahden samatarkoitteisen pai-

kannimen suhteeksi, joista toinen on kielenkäytössä korvannut toisen. Dalbergin mukaan tällaisessa määritelmässä edellytetään käsitteiden *paikannimi* ja *tarkoite* tuntemista. Koko onomastisessa kirjallisuudessa näiden käsitteiden sisältöä ei kuitenkaan ole tyydyttävästi määritelty. Vibeke Dalberg on aivan oikeassa tuodessaan nämä onomastikan keskeisimpiin kuuluvat kysymykset päivänvaloon. Ne ovat aiheetta jääneet vähälle huomiolle. Niistä olisi syytä keskustella laajemmin myös Suomessa.

Mitkä sitten ovat eri nimiä ja mitkä saman nimen variantteja? Dalberg ottaa esimerkeiksi epeksegeettiset ja täsmennetyt nimet. (Täsmennettyjä nimiä ovat esim. *Iso Mustjärvi*, *Alinen Rajajärvi* ja *Keski-Seppälä*.) Kysymystä aiemmin pohtineet suomalaisen Gunilla Harling-Kranck ja tanskalaiset John Kousgård Sørensen ja Christian Lisse pitivät epeksegeesiä ja nimien täsmennystä osittaisena nimenvaihtumisena ja siten epeksegeettistä ja ei-epeksegeettistä muotoa samoin kuin täsmennettyä ja ei-täsmennettyä muotoa eri niminä. Vastakkaista käsitystä edustaa tanskalainen Bente Holmberg, jonka mukaan epeksegeesissä ja nimen täsmennyksessä ei ole kyse nimen vaihtumisesta vaan muuttumisesta. (*Nimen ja nimivariantin* käsitteet liittyvät luonnollisesti myös *rinnakkaisnimen* käsitteeseen. Hyvän katsauksen tutkimuksessa esitettyihin rinnakkaisnimen käsitteisiin saa Laila Lehiköisen väitöskirjasta *Kirvun talonnimet* sivuilta 241–259.)

Vibeke Dalberg päätyy myös pitämään epeksegeettistä ja ei-epeksegeettistä (*Vallø* ja *Valløby*) muotoa sekä täsmennettyä ja ei-täsmennettyä (*Lyngby* ja *Store Lyngby*) muotoa eri niminä. Hänen mukaansa epeksegeettinen ja täsmennetty nimi ovat itenäisiä nimiä, joita ei voi pitää niiden nimien variantteina, jotka sisältyvät niihin. Epeksegeettinen ja täsmennetty nimi ovat semanttisesti erilaisia kuin ei-epeksegeettinen ja ei-täsmennetty nimi.

Dalbergin käsitys herättää minussa kysymyksiä. Jos epeksegeettinen nimi on eri nimi kuin ei-epeksegeettinen, niin mistä epeksegeettisissä on kysymys? Tämän kä-

sityksen mukaan nimi siis vaihtuisi toiseksi, ei muuttuisi. Mielestäni kyseessä on kuitenkin koko ajan sama nimi, joka muuttuu tai on mahdollisesti vapaassa vaihtelussa ei-epeksegeettisen kanssa. Tarpeen mukaan nimeen liitetään selventävä, paikan lajia osoittava perusosa.

Oma käsitykseni on, että nimen ja nimi-variantin käsitteitä pohdittaessa lähtökohtana tulisi olla nimi-idean samuus. Jos nimi-idea on sama, kyseessä on sama nimi. Näin on laita käytettäessä esim. epeksegeettisiä tai elliptisiä muotoja. Seuraavien nimimuotojen nimi-idea on sama: *Koukku – Koukun-korpi* ('korpi, joka muodoltaan muistuttaa koukku'), *Riihentakuinen – Riihentakui-nenpelto* 'pelto, joka on riihen takana'). Sen sijaan nimeä ja siitä muodostettua täsmennettyä nimeä (*Mustjärvi – Iso Mustjärvi*) ei mielestäni voi pitää samana nimenä. Nimen leksikaaliset erot ovat pienet, mutta nimi-ideat eivät ole ollenkaan samat. *Mustjärven* nimi-idea on 'mustavetinen järvi' ja *Ison Mustjärven* 'isompi kahdesta *Mustjärvi*-nimisestä paikasta'. Pidän siis täsmennettyä nimeä Vibeke Dalbergin tapaan eri nimenä kuin ei-täsmennettyä, mutta epeksegeettistä nimimuotoa samana nimenä kuin ei-epeksegeettistä.

Vibeke Dalbergin mukaan epeksegeettinen ja täsmennetty nimi edellyttävät kronologisesti ja eksistentiaalisesti ei-epeksegeettisen ja ei-täsmennetyt nimen olemassaoloa. Tämä on tietysti totta. Hänen mukaansa epeksegeesissä ja nimen täsmennyksessä vanhan ja uuden nimen välillä on geneettinen riippuvuusuhde toisin kuin muuten nimen vaihtumisessa. Tästä syystä hän haluaa jättää epeksegeettiset ja täsmennetyt nimet nimen vaihtumisen ulkopuolelle ja kuvata ne erikseen. Dalberg päätyykin määrittelemään nimen vaihtumisen kahden samatarkoitteisen paikannimen suhteena, joista toinen on kielenkäytössä korvannut toisen, mutta asettaa samalla ehdon, että korvaava nimi ei saa pää- tai määriteosanaan sisältää nimeä, joka korvataan.

Määrittelemällä nimen ja nimenvaihdon täten Vibeke Dalberg joutuu mielestäni hankaluuksiin, koska hän pitää epeksegeet-

tistä nimeä eri nimenä kuin ei-epeksegeettistä (samoin kuin täsmennettyä nimeä eri nimenä kuin ei-täsmennettyä, kuten minäkin pitäisin). Kuitenkaan hän ei halua pitää näitä tapauksia vaihtuneina. Logiikka on ristiriitainen! Parempi olisi jättää nimen vaihtumisen käsite vain niihin tapauksiin, joissa tyystin erilähtöinen nimi korvaa toisen saman paikan nimen.

Koska epeksegeettinen ja ei-epeksegeettinen saman paikan nimimuoto ovat Dalbergin tulkinnan mukaan eri nimiä, olettaisi, että hän pitää myös saman paikan elliptistä ja ei-elliptistä nimimuotoa eri nimenä. Näin ei yllättäen kuitenkaan ole. Sama pätee analogisesti säännöttömästi muuttuneisiin nimiin. Hänen mukaansa analogisesti tai elliptisesti muuttunut nimi ei suhteessa ei-muuttuneeseen tai ei-elliptiseen nimeen edusta semanttisesti eikä syntaktisesti uutta etymologisesti analysoitavaa kokonaisuutta. Näissä tapauksissa ei ole kyse nimen vaihtumisesta vaan nimen muuttumisesta. Tässä kohdin olen Dalbergin kanssa samaa mieltä. Dalbergin esitys on kuitenkin epäjohdonmukainen, kun hän käsittelee epeksegeettisiä muotoja aivan eri tavoin kuin elliptisiä.

Dalberg huomauttaa vielä käsitteeseen *tarkoite* (*denotatum*) liittyvistä ongelmista. Jos nimen sanotaan vaihtuneen toiseksi, tulee molemmilla nimillä olla sama tarkoite. On kuitenkin selvää, että kaikki paikat muuttuvat ajan myötä. Koska muutos sitten on niin suuri, että kyse on uudesta, eri paikasta? Kysymys on erittäin hyvä ja keskeinen. Mitään tyhjentyvää vastausta ei tietenkään voida antaa. Dalberg huomauttaa, että jos paikka on muuttunut niin radikaalisti, että paikan laji on muuttunut, pitävät monet kielenkäyttäjät sitä eri paikkana kuin aiemmin. Kyse ei kuitenkaan ole nimen vaihtumisesta, jossa paikka saa uuden nimen ja vanha häviää, vaan ainoastaan tarkoitteen muuttumisesta. Tarkoitteen muuttumisen kuvailu ei onomastisesti ole kovin relevanttia. Se, että nimi pysyy samana tarkoitteen muuttuessa, osoittaa, että kyseessä on propri, koska proprin ei tarvitse kuvailla tarkoitettaan.

Sillä ilmiöllä, josta ainakin Suomen ruot-

sinkielisessä nimistöntutkimuksessa on käytetty nimeä *denotationsbyte* ja tanskalaisessa tutkimuksessa nimeä *denotationsskifte*, tarkoitetaan lähinnä sitä, mitä Suomessa on kutsuttu nimien *metonymiseksi siirtymiseksi*. Kyse on siis siitä, että paikasta aletaan käyttää jonkin läheisen paikan nimeä. Yleisintä tämä on silloin, kun asumukselle on annettu sen luonto- tai kulttuuripaikan nimi, jonka vierellä asuminen on. Vibeke Dalbergin esimerkki tästä ilmiöstä on *Skærbæk*, joka on semanttisesti primaari puronimi. Se on metonymisesti siirretty läheiselle suolle, ja suonimenä se on semanttisesti sekundaari ja yksiosainen. Nimen alkuperäinen tarkoite voi yhä säilyttää saman nimen, toisaalta se voi myös saada uuden nimen tai jopa jäädä nimettömäksi.

Tanskassa tähän tapausryhmään (*denotationsskifte*) on laskettu kuuluvaksi myös ne nimet, joiden tarkoite on muuttunut. Dalbergin esimerkkinimi on *Ellesø*, joka alun perin on annettu järven nimeksi. Myöhemmin järvi on kuivunut suoksi, mutta nimi on kuitenkin säilynyt täsmälleen samana. Tässä tapauksessa on siis muuttunut ainoastaan nimen tarkoite. Koska kyse on aivan eri ilmiöstä kuin nimen metonyminen siirtyminen, on erinomaista, että Dalberg on erottanut nämä erilaiset tapausryhmät toisistaan. Suomalaisessa tutkimuksessa nimen metonyminen siirtyminen ja tarkoitteen muuttuminen ovat minun tietääkseni pysyneet erillään.

Dalberg on tahtonut osoittaa, että nimen vaihtumista on voinut tapahtua, vaikkei lähteissä olisikaan siitä todisteita. Tässä hän on myös onnistunut. Paikalla on epäilemättä aiemmin ollut jokin toinen nimi, jos ei voida olettaa, että paikka olisi ollut nimetön siihen asti, kunnes se sai nykyisen nimen. Dalbergin esimerkkitapaukset ovat kylien nimiä. Nykyisin nimellä *Me(j)lby* 'Keskikylä' tunnettu kylä on aiemmin ollut toiseniminen, koska ne kylät, joiden keskellä se sijaitsee, ovat nuorempia kuin *Mejlby*. Samoin voidaan olettaa, että nykyisin nimillä *Gammelby* ('Vanhakylä') ja *Kirkeby* ('Kirkkokylä') tunnetut kylät ovat aiemmin olleet toisennimisiä. Kylän tarvitsee olla jo

jonkin ikäinen ja asemaltaan vakiintunut, ennen kuin sitä ruvetaan nimittämään Vanhaksikyläksi tai ennen kuin sinne rakennetaan kirkko. Ei ole mahdollista, että kylät olisivat aiemmin olleet nimettömiä.

Dalberg on vielä selviteltyt niitä motiiveja, jotka ovat johtaneet vanhan nimen korvaamiseen uudella. Hänen mukaansa on erotettava ne motiivit, jotka liittyvät vanhaan ja uuteen nimeen. Tämä on ehdottoman järkevää. Vanhan nimen vaihtamiseen on saattanut johtaa se, että nimi on ollut täysin tai lähes samanlainen kuin saman nimenkäyttäjyhteisön tuntema toinen nimi. Nimen yksilöivä ominaisuus heikkenee, jos samalla alueella on kaksi samanlaista tai lähes samanlaista nimeä. Vanhan nimen vaihtamiseen johtaa myös nimen häiritsevä assosiativinen merkitys. Tästä on esimerkkinä vaihdettu kylän nimi *Rumperup*, joka on yhdistetty takamusta merkitsevään sanaan *rumpe*, vaikka nimeen tosiasiallisesti sisältyy muinaistanskalainen lisänimi *Rumpi*. Uuden nimen antoon liittyy erilaisia motiiveja. Uusiksi nimiksi tai nimenosiksi valitaan appellatiiveja ja propreja, jotka viittaavat myönteisesti arvostettuihin asioihin. Uudella nimellä voidaan haluta osoittaa kunnioitusta jotakin henkilöä kohtaan. Useimmiten kyseessä on paikan omistaja. Uudeksi nimeksi voidaan myös antaa sillä hetkellä suosittu nimi.

Arviointia

Noin puolet Dalbergin kirjasta on ennen sen ilmestymistä julkaistu eri yhteyksissä artikkeleina. Tämä on mielestäni vaikuttanut hieman haittaavasti kokonaisuuteen, sillä turhaa toistoa ei ole onnistuttu täysin välttämään. Kokonaisuuden kannalta kirjan loppujakso paikannimien vaihtumisen syistä on hieman ontuva ja sisältää paljon itsensänselvää tietoa. Huomautettavaa on myös siinä, että kaikkia tärkeimpiäkään paikannimien muutoslajeja ei ole käsitelty, sillä ellipsi ohitetaan vain muutamalla maininnalla.

Kaiken kaikkiaan Vibeke Dalbergin väi-

töskirja on kuitenkin varsin ansiokas ja kiinnostava. Vaikka siinä esitetyt käsitykset joissakin kohdin poikkeavat omistani, saavat monet nimien käyttöön ja muuttumiseen liittyvät asiat oikealta tuntuvat selityksensä. Nimistöä on tutkittava kokonaisuutena, jossa nimet jatkuvasti vaikuttavat toisiinsa. Se, että monet Dalbergin näkemykset tuntuvat tutuilta ja järkeenkäyville, johtuu ainakin osittain siitä, että hän on saanut vaikutteita suomalaisesta nimistöntutkimuksesta. Nimistöä analysoidessaan hän käyttää varsin ansiokkaasti suomalaista perua olevaa syntaktis-semanttista kuvausmallia. Tämä näkökulma puuttuu vielä tyystin tanskalaisen nimistöntutkimuksen perusteoksesta *Stednavneforskning 1* (1972), jonka Dalberg (tyttönimellään Christensen) on toisen johtavan tanskalaisen nimistöntutkijan John Kousgård Sørensenin kanssa kirjoittanut. Myös siinä, että Dalberg on erottanut nimen metonymian siirtymisen ja tarkoitteen muuttumisen toisistaan, on nähtävissä suomalaisen tutkimuksen vaikutusta.

Kysymykseen, miksi paikannimet oikein muuttuvat, antaa Dalbergin kirja luontevan ja uskottavan vastauksen. Nimien muuttuminen on nimittäin melko tavallista, vaikka paikannimen kyky toimia proprina on periaatteessa riippumaton nimen muodosta. Muuttuessaan paikannimet muuttuvat enemmän niiden nimien kaltaisiksi, joita nimenkäyttäjien nimivarastossa on. Täten ne vastaavat enemmän sitä käsitystä, mikä kussakin nimenkäyttäjyhteisössä paikannimestä on, ja toimivat paremmin paikanniminä. Kommunikaatiotilanteissa nimet ovat entistä käyttökelpoisempia. Yksi todistus tämän selityksen puolesta on se, että nimet harvoin muuttuvat sellaisiksi, ettei niillä ole toponymisiä paralleleleja.

Dalberg ei ota kantaa siihen, miksi kaikki nimet eivät kuitenkaan muutu, vaan osa niistä säilyy samanlaisina vuosisadasta toiseen. Jos oletettaisiin, että nimet toimivat sitä paremmin, mitä enemmän ne vaikuttavat toistensa kaltaisilta, päädyttäisiin kai siihen, että kaikki paikannimet edustaisivat samaa rakennetyyppiä (joka olisi varmaankin kaksiosainen nimi, jossa määriteosa on eri-

koispiirrettä ilmaiseva ja perusosa paikalle tyypillisin appellatiivi). Näin ei kuitenkaan (onneksi!) ole. Nimen vakiintuneisuus ja laaja käyttäjäpiiri suojelevat sitä muutoksilta. Keskeisten paikkojen yleisesti käytetyt nimet ovat niin kivettyneitä, ettei niissä juuri tapahdu muutoksia. Lisäksi tällaiset nimet ovat useimmiten lyhyitä. Muuttumiselle alttiita ovat ennen kaikkea vähäisten paikkojen (usein pitkäähköt) nimet, joilla ei ole paljon käyttäjiä.

TERHI AINIALA

LÄHTEET

- CHRISTENSEN, VIBEKE – KOUSGÅRD SØRENSEN, JOHN 1972: *Stednavneforskning 1*. København.
- LEHIKONEN, LAILA 1988: Kirvun talonnimet. Karjalaisen talonnimisysteemin kuvaus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 493. Hämeenlinna.
- NTTN = Nimistöntutkimuksen terminologia. Terminologin inom namnforskningen. Toimittaneet Eero Kiviniemi, Ritva Liisa Pitkänen ja Kurt Zilliacus. Castrenianumin toimitteita 8. Helsinki.

Ammu kadunud – ammuko kadonnut? Suomen ja viron eksytyssanat ja väärät ystävät

KLAUS LAALO *Huvitav lugu – kiinnostava juttu. Suomen ja viron välinen sanaston riskiryhmä ja sen taustaa*. Suomi 164. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992. 124 s. ISBN 951-717-724-0.

Suomalaisten Viron-matkailijoiden ja virolaisten suomenharrastajien lempiharrastus sanojen maistelu, vertailu ja muuntelu on toistaiseksi ollut lähestyttävissä lähinnä sa-